

Deák Ágnes: A koronás Wargha.

Egy kettős ügynök Kossuth és a császári rendőrség szolgálatában.

Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010. 253 oldal.

Deák Ágnes elsőként vállalkozott a történészek közül Wargha István különleges és kanyargós pályaképének megrajzolására. Ezen életpálya érdekességét az adja, hogy Wargha nemcsak a – Szemere Bertalan miniszterelnök és társai által 1849 augusztusában elásott – Szent Korona rejtékhelyének elárulója és sikeres rendőrinformátor volt, hanem a reformkori liberális mozgalom tevékeny résztvevője, az óvodaelmélet jelentékeny művelője s Kossuth pártfogoltja, korabeli gúnyolódás szerint „táskahordozója” is. Egy pályarajz természetesen mindig a történész utólagos konstrukciója, egy életet minden pillanatban személyes döntések visznek előre s a kis pontokat összekötő vonalak Wargha esetében egymásba fonódó kacskaríngókat alkotnak. A szerző az életút mellett annak bemutatását is feladatának tekinti, hogy Wargha személyiségének mely tényezői lendítették életét a hírhedt irányba. Ezt Deák Ágnes rendőrségi jelentések, naplók, visszaemlékezések, levelek, kihallgatási jegyzőkönyvek s a korabeli sajtóanyagok feldolgozásával – a régebbi történészi megállapításokat korrigálva – valósítja meg. Kutatásának nem az ítékezés a célja, hanem az életút rekonstruálása, egy „izgalmas nyomozás” (11) – és ennek során Wargha életének állomásait tágabb történelmi kontextusban helyezi el.

A könyv első öt fejezete a fősze-replő szabadságharcig tartó életszakaszát eleveníti meg. Wargha István Arad

vármegyében született 1808-ban, kisenemesi család sarjaként. A társadalmi helyzetének megfelelő pályalehetőségekből (gazdatiszti, egyházi, katonai stb.) Wargha a felemelkedést leginkább biztosító, alkatának és képességeinek is megfelelő értelmiségi pályát választotta. Tanulmányairól és korai működéséről nem sok biztos mondható el, mivel élete során erről beszélve gyakran állított valótlant. 1836-os házassága, amelyből öt gyermek született, ha anyagilag nem is javított helyzetén, lehetőséget biztosított számára a helyi – Tolna vármegyei – nemesi társadalomba való integrálódásra, például egyfajta patrónus–kliens kapcsolata alakult ki Bezerédj Istvánnal. Wargha mentoraihoz való viszonyában Deák Ágnes fontos személyes feszültség forrását véli felfedezni: a mentor iránti odaadás mellett mindig ott munkál benne a nagyra hivatottság érzése és mások lebecsülése.

A Brunszvik Teréz által indított óvodai mozgalom erőteljesen jelen volt Tolnában, s az elméleti pedagógiával komolyan foglalkozó Wargha sikeresen pályázott a Kisdedóvók Intézetének Magyarországon Terjesztő Egyesülete tolnai képzőintézetének igazgatói posztjára 1838-ban. Neveléssel kapcsolatos elképzeléseiben megjelenik, hogy az óvodáknak a rend, erkölcs, polgári nevelés mellett, a „nemzetiség dajkáinak” szerepét is be kell tölteniük. Igazgatóságának első évei sikeresek voltak, azonban anyagi okok miatt meg-

romlott a viszonya az egyesülettel, így Pestre költözve, 1843 novemberében lemondott az igazgatói posztról.

Pesten (ahova valószínűleg egy családi botrány, egy Adam von Gyra nevű lovag feleségével folytatott szerelmi viszony miatt is költözött) újból hozzálátott magasaróptú vágyainak beteljesítéséhez: politikaelméleti és társadalomtudományi cikkeket publikált. A tudományos pályáról azonban hamarosan letért s 1843-tól fokozatosan a politikai publicisztika felé fordult.

Kossuth Lajossal való megismerkedését nem lehet pontosan datálni. Kettejük levelezéséből egy informális, de nem baráti, hanem szigorúan rögzített tekintélyelvű munkatársi viszony rajzolódik ki. Deák Ágnes azonban valószínűtlennek tartja a későbbi vádat, amely szerint Wargha Kossuth iránti rajongása csak célirányos szerepjátszás lett volna. Kossuth Wargha életének legfontosabb szereplőjévé vált, az Ipari egyesületen belüli pozícióit már neki köszönhette. Wargha itteni működése is egyre inkább politikai színezetet öltött: az 1844-ben indult *Hetilap* irányvonalát kijelölő bizottság aktív munkatársa lett, az újságban Kossuth vezércikkeivel összhangban lévő írásokat közölt. A lapot több oldalról érő kihívásokat Warghának kellett elhárítania, belebonyolódva a személyeskedésektől sem mentes vitákba. A „táskahordozás” másik fontos színhelye *A Kör. Irodalom és Művészet Barátainak Egyesülete* volt. Wargha szerepe egyre fontosabbá vált itt, mígnem a különböző, egyre élesebben körvonalazódó politikai csoportképződések szét nem bontották az egyesületet. Az újraegyesülés folyamatában is Kossuth bizalma-

sának szerepét töltötte be, az így létrejött *Ellenzéki kör*ben elfoglalt pozíciója azonban már nem volt jelentős.

1847-ben az addig felépített társadalmi karrier teljesen összeomlott, amikor Wargha „csőd alá” került. Ennek okaként Wargha állandó fényűzés-hajszolása mellett Deák Ágnes rámutat arra is, hogy a pest-budai értelmiségi életforma önmagában is ingatag anyagi alapokon állt.

Két fejezet mutatja be Wargha 1848-as működését, illetve az ellene folytatott hadbíróági eljárást. A magyarországi új politikai és államigazgatási intézményrendszer az újrakezds lehetőségét adta Warghának. 1848. május 16-án, Kossuth pártfogásának köszönhetően a király személye körüli minisztériumba nevezték ki Bécsbe. Feladata az elnöki iroda iratainak fogalmazása, valamint az ausztriai sajtóban Magyarországgal szimpatizáló cikkek elhelyezése volt. Emellett Kossuthot magánleveleiben értesítette a bécsi eseményekről. Deák Ágnes nyitva hagyja annak kérdését, hogy Kossuth vajon Warghán keresztül ellenőrizte volna-e Pulszky Ferenc államtitkárt, a minisztérium érdemi irányítóját. Júliustól a Bajza József által szerkesztett *Kossuth Hírlapjába* írt „W” szignóval Bécs magyarelles fellépéseit élesen bíráló cikkeket. Az udvarral történő szakításhoz közeledve egyre jelentősebb szerep jutott a számára: aktívan részt vett a bécsi forradalom bukásakor a vezetők kimenekítésében, Bem Józsefnek ő maga szerzett útlevelet. A hatóságok november 5-én tartóztatták le, s mivel Pulszky közben emigrált, Wargha lett a fő célpont, ügyét kiemelten kezelték. Leginkább a Csány

Lászlóhoz, Nyáry Pálhoz és Kossuthoz írott levelei érdekelték a hatóságot (e levelekből a szerző többet mellékel a függelékben). A legsúlyosabb vád ellene a bécsi felkelés kirobbantásához való közvetlen hozzájárulás, valamint a magyar politikusok s a bécsi forradalmárok közötti kapcsolattartás szervezése volt. A vizsgálat során Wargha magatartására a gondosan végiggondolt, higgadt érvelés volt jellemző, mások számára terhelő kijelentéseket jobbára már csak akkor tett, amikor tudhatta, hogy az illető (például Pulszky) már biztonságban van. Deák Ágnes nem is tartja valószínűnek azt a történeti szakirodalomban jelen levő sejtést, miszerint Wargha már ekkor bizalmas információkat adott volna ki, mi több, Wargha olyan kijelentéseit is, mint: „egy számomra adandó alkalmammal nem lényegtelen felvilágosításokkal szolgálni kész leszek, mind személyekről, mind pedig körülményekről” (119) – csak retorikai fordulatnak tartja. 1850 júliusában Warghát végül két év nehéz vasban töltendő börtönre ítélték, de kegyelmet kapott.

A következő fejezet számol be Wargha kettős ügynökké válásáról. Pestre visszatérve, 1850 augusztusában, Warghának új egzisztenciát kellett teremteni, immár harmadszor s most a legrosszabb körülmények közt. A forradalmi szervezkedések központjának számító Kossuth-családdal nagyon hamar kapcsolatba került s csatlakozott a forradalmi mozgalomhoz, ezzel felhíva magára a rendőri szervek figyelmét. Mivel nem tekintették pesti illetékességűnek, a 3. hadsereg főparancsnoka elrendelte, hogy hagyja el a várost. Ekkor, a negyedik újra-

kezdési kényszertől fenyegetve ajánlotta fel szolgálatait Eduard Podolsky főbiztosnak, a hadsereg-parancsnokság rendőri ügyosztálya vezetőjének. Rendőrinformátorként választhatta volna azt az utat, hogy megpróbálja jelentéktelen vagy téves információkkal félrevezetni a rendőrséget, de nem ezt tette: besúgóként ugyanolyan szorgalommal látta el feladatát, mint élete korábbi szakaszaiban. Wargha információi alapján fogták el és végezték ki például a magyarországi mazzinista összekövés egyik vezetőjét, Jubál Károlyt és a dél-dunántúli fegyveres ellenállás megszervezését elvállaló Gasparich Kilitet. A forradalmárok szinte egyáltalán nem gyanakodtak rá, sőt, kimondottan bizalmi feladatokkal bízták meg. Minthogy informátornak a rendőrfőnökök saját bizalmi emberüket szokták alkalmazni, Podolsky 1852. novemberi távozása Wargha besúgói karrierjének a végét is jelentette. Ekkor ajánlotta fel, hogy Londonba utazva kipuhatolja Kossuthék tevékenységének irányvonalát, s ekkor kapott utasítást Johann Kempentől, a Legfelsőbb Rendőri Hatóság vezetőjétől, hogy tudjon meg valamit a magyar koronaékszerekről.

A kötet leghosszabb fejezete (30 oldal) beszél el a Szent Korona lelőhelyének elárulását. A korona holletének rejtjele törtszámokból állt, a megoldókulcs a Kossuth-nóta egyik variánsa volt. Wargha azt vallotta, hogy a titkot egy Szűcs nevű emigráns árulta el neki 6000 font sterlingért, aki az elásásnál részt vett a helyszín biztosításában. Szűcsről azonban nem tudunk semmit, s a korona elásói sem emlékeztek rá, így elképzelhető, hogy Wargha

az információt Kossuthtól kapta, csak titkolni akarta bizalmi viszonyukat. A korona felfedezésének hírére megkezdődtek a találgatások az áruló személyéről, s noha nyomtatásban csak 1877-ben jelent meg a vád, hamar felmerült Wargha neve. A történettudomány, megbízható források híján, nem foglalkozott a kérdéssel, egészen addig, amíg 1919-ben Hanns Schlitter kiadta Kempen báró, az ügy Wargha utáni leg-hitelesebb tanújának emlékiratát, amit a történeti szakirodalom azóta is kiindulópontul használ a téma tárgyalásakor. Deák Ágnes azonban csúsztatásokat fedezett fel a báró írásában – ezeket Kempen azért követhette el, hogy ne derüljön ki, miszerint Wargha megpróbálta becsapni a rendőrséget: a koronáról csak azután tett jelentést, hogy a Gasparich-csal való gyanús összekötetései miatt letartóztatták. Úgy tűnik tehát, hogy Wargha ezúttal úgy gondolhatta, hogy a feje a tét, s az is kérdéses, hogy a koronáról eredetileg megnyit árulni volna el. A megtalálás után (valószínűleg szemhunyas mellett) Londonba szökött a 60 ezer konvencióforint jutalommal, távollétében azonban a Kossuth-dollárokkal kapcsolatos titkolt ügyletei miatt húsz év várfogságra ítélték.

A könyv utolsó két fejezete Wargha londoni életéről, valamint hazatéréséről és haláláról szól. Az emigránsokhoz való csatlakozást Deák Ágnes Wargha 1848-as eszmék iránti változatlan vonzalmával magyarázza. Londoni élete eleinte kedvezően indult: trafikot nyitott, Kossuthék szívélyesen fogadták. Az emigránsok azonban hamarosan gyanakodni kezdtek rá, mert feltűnő volt Wargha nagy gazdagsága, ami

a koronaügyben felé terelte a gyanút. Eszter nevű lányának naplója alapján megrajzolható Wargha kapcsolati hálója, amelyből a Kossuth vonzási körzetébe tartozók mégsem szorultak ki, mert Warghának mindig voltak „protezsáltjai”, akiket a korabeli nemesség vendéglátó hagyományainak megfelelően tartott el. E szokása is hozzájárulhatott anyagi jólétének megrendüléséhez: 1857-ben boltját be kellett zárnia, két sikertelen vállalkozás után pedig teljesen tönkrement. Ekkor, teljesen elszigetelődve kezdett el gondolkodni a hazaköltözésen, végül 1859 nyarán határozta el, hogy hazatér.

Deák Ágnes kutatásai során kiderítette, hogy Wargha hazatérése után is folytatta informatori tevékenységét egészen 1871-es menesztéséig. 1864 végén Nagyváradra költözött, s itt végre (1875-ben) elérte a kívánt pozíciót a társadalmi ranglétrán: főjegyzővé választották, ezt azonban csak egy évig, 1876-os haláláig tölthette be. Mivel a koronaügy nyílt titok volt a közvélemény számára, különös ketősség jellemezte a halála kapcsán megjelent megemlékezéseket.

Könyve befejező gondolatul a szerző több lehetséges utat is felvázol Wargha pályájának értékeléséhez. Felfedezhetjük életében a vagyontalan kismemes kényszerpályáját: élete megkapaszkodások és bukások sorozata, romlásának oka a tehetsége és vágyai nagyságához képest alacsony társadalmi státusa, valamint az értelmiségi lét még ingatag volta. Anyagi csődjéért okolhatjuk tiltott szerelmét is, besűgónak állását magyarázhatjuk a családfenntartás kényszerével. Láthatjuk azonban Warghát erkölcstelen, cinikus

alaknak is, mint ahogy azt Szemere is tette, és erre is találnánk bizonyítékot: a besúgással nem a börtönt kerülte el, tudta, hogy akiket feldob, azokra halál vár, s kettős életét 1860-tól ismét folytatta. De egy sajátos liberális pályaképet is láthatunk: egy olyan liberális politikus életét, aki elvbarátai által teljesen cserbenhagyva érezte magát Bécsben 1848 őszén.

Deák Ágnes arra hívja fel a figyelmet, hogy ezen értelmezési keretek végleges választ nem adhatnak, legfeljebb hozzájárulhatnak Wargha István emberi sorsának megértéséhez. Véleményem szerint e kítűnő monográfia alapján bármilyen variáció valóban alaposan végiggondolható.

Tarafás Imre